

Søren Mørch, *Den ny Danmarkshistorie*, København: Gyldendal, 1982, 428 s., 295,00 kr.

Når Søren Mørch har kaldt sin bog for den ny danmarkshistorie, ligger der heri en programerklæring og ikke kun – som man måske kunne være fristet til at tro – en ide fra forlagets marketingafdeling. Der er nemlig tale om en danmarkshistorie, som vil være anderledes end de andre – og som også er det.

De fleste historikere har traditionelt beskæftiget sig med spørgsmålet om, hvordan det egentlig var, eller hvordan tingene egentlig hang sammen, i en bestemt periode eller på et bestemt tidspunkt i fortiden. Til det formål har de mere eller mindre vellykket forsøgt at udnytte det for dem tilgængelige materiale, andre forskeres behandling af emnet osv. osv. Søren Mørch vil imidlertid skrive en anden – en ny – slags historie, hvor hovedsynsvinklen er historie set fra i dag, ikke for at erkende, hvordan fortiden faktisk var, men for at få etableret en orden og en sammenhæng i fortiden og i vor opfattelse af fortiden, som kan bruges nu, når dette liv skal leves, og problemer løses i dagens samfund.

Med dette udgangspunkt bliver strukturelle forhold og deres udvikling af afgørende betydning. Samtidig lukkes der op for en ikke ubetydelig subjektivisme i udvælgelsen af, hvad der er blevet af betydning, af hvad der er værd af hæfte sig ved i fortiden. I forfatterens klare erkendelse og udnyttelse heraf i udarbejdelsen af en samlet fremstilling af en periode i Danmarks historie ligger vel det nye i Søren Mørchs danmarkshistorie.

Da bogen kom frem i slutningen af 1982, blev den af mange opfattet som en slags modsætning til Erik Kjersgaards TV-serie om Danmarks historie, der gik over skærmen i samme periode, en modsætning mellem historien set fra oven og historien set fra neden. Ud over at denne opfattelse nok dannede sig, før Kjersgaards serie var helt afsluttet, og at de fleste derfor i de senere afsnit kunne se, at Kjersgaard ikke udelukkende så historien fra oven, så er der langt mere grund til at hæfte sig ved lighedspunkterne mellem de to krønikeskrivere. Den subjektive udvælgelse af de forhold i fortiden, som de hver især synes fortjener at blive trukket frem, er det fælles bindeled. At det giver maksimale muligheder for at påvirke læseren – bevidst og ubevidst – er vel åbenbart. Det gør imidlertid heller ikke så meget, når bare læseren har mulighed for at finde ud af, hvad det er, der foregår.

Efter min opfattelse er det her, det største problem med Mørchs bog ligger. I en vis forstand fremtræder den som en almindelig danmarkshistorie – og som sådan er den tilsyneladende også blevet opfattet af mange anmeldere – men det er altså først og fremmest Søren Mørchs udlægning af, hvilke træk i udviklingen fra ca. 1880 til ca. 1960 vi skal lægge vægt på, når vi skal danne eller videreudvikle vor opfattelse af det aktuelle samfund. Det kunne nok have været understreget tydeligere i bogen, end tilfældet er – specielt når dens målgruppe helt oplagt ikke er faghistorikere, men »den dannede og interesserede almenhed«.

Men det er altså på denne baggrund, man skal forstå bogens forsøg på at beskrive og forklare, hvad der var (eller rettere: blev) vigtigt. Mørchs hovedpåstand er, at det vigtigste, der er sket, er Danmarks overgang fra at være u-land til at være et i-land; i et u-land er det karakteristisk, at mere end halvdelen af

Søren Mørch, *Den ny Danmarkshistorie*, København: Gyldendal, 1982, 428 s., 295,00 kr.

Når Søren Mørch har kaldt sin bog for den ny danmarkshistorie, ligger der heri en programerklæring og ikke kun – som man måske kunne være fristet til at tro – en ide fra forlagets marketingafdeling. Der er nemlig tale om en danmarkshistorie, som vil være anderledes end de andre – og som også er det.

De fleste historikere har traditionelt beskæftiget sig med spørgsmålet om, hvordan det egentlig var, eller hvordan tingene egentlig hang sammen, i en bestemt periode eller på et bestemt tidspunkt i fortiden. Til det formål har de mere eller mindre vellykket forsøgt at udnytte det for dem tilgængelige materiale, andre forskeres behandling af emnet osv. osv. Søren Mørch vil imidlertid skrive en anden – en ny – slags historie, hvor hovedsynsvinklen er historie set fra i dag, ikke for at erkende, hvordan fortiden faktisk var, men for at få etableret en orden og en sammenhæng i fortiden og i vor opfattelse af fortiden, som kan bruges nu, når dette liv skal leves, og problemer løses i dagens samfund.

Med dette udgangspunkt bliver strukturelle forhold og deres udvikling af afgørende betydning. Samtidig lukkes der op for en ikke ubetydelig subjektivisme i udvælgelsen af, hvad der er blevet af betydning, af hvad der er værd af hæfte sig ved i fortiden. I forfatterens klare erkendelse og udnyttelse heraf i udarbejdelsen af en samlet fremstilling af en periode i Danmarks historie ligger vel det nye i Søren Mørchs danmarkshistorie.

Da bogen kom frem i slutningen af 1982, blev den af mange opfattet som en slags modsætning til Erik Kjersgaards TV-serie om Danmarks historie, der gik over skærmen i samme periode, en modsætning mellem historien set fra oven og historien set fra neden. Ud over at denne opfattelse nok dannede sig, før Kjersgaards serie var helt afsluttet, og at de fleste derfor i de senere afsnit kunne se, at Kjersgaard ikke udelukkende så historien fra oven, så er der langt mere grund til at hæfte sig ved lighedspunkterne mellem de to krønikeskrivere. Den subjektive udvælgelse af de forhold i fortiden, som de hver især synes fortjener at blive trukket frem, er det fælles bindeled. At det giver maksimale muligheder for at påvirke læseren – bevidst og ubevidst – er vel åbenbart. Det gør imidlertid heller ikke så meget, når bare læseren har mulighed for at finde ud af, hvad det er, der foregår.

Efter min opfattelse er det her, det største problem med Mørchs bog ligger. I en vis forstand fremtræder den som en almindelig danmarkshistorie – og som sådan er den tilsyneladende også blevet opfattet af mange anmeldere – men det er altså først og fremmest Søren Mørchs udlægning af, hvilke træk i udviklingen fra ca. 1880 til ca. 1960 vi skal lægge vægt på, når vi skal danne eller videreudvikle vor opfattelse af det aktuelle samfund. Det kunne nok have været understreget tydeligere i bogen, end tilfældet er – specielt når dens målgruppe helt oplagt ikke er faghistorikere, men »den dannede og interesserede almenhed«.

Men det er altså på denne baggrund, man skal forstå bogens forsøg på at beskrive og forklare, hvad der var (eller rettere: blev) vigtigt. Mørchs hovedpåstand er, at det vigtigste, der er sket, er Danmarks overgang fra at være u-land til at være et i-land; i et u-land er det karakteristisk, at mere end halvdelen af

befolkningen er beskæftiget i primær produktion, og samtidig er det vistnok (sic!) sådan, at sult og fattigdom altid er eller har været et grundvilkår for betydelige dele af befolkningen i samfund med en sådan erhvervsstruktur. Men heldigvis har den materielle produktion kunnet vokse så meget i Danmark i denne periode, at sulten og fattigdommen for længst er blevet udryddet. Hvordan denne overgang fra u-land til i-land forløb, hvornår det skete, og hvad der skete med danskerne undervejs er bogens hovedproblemstillinger.

Hovedvægten ligger så afgjort på beskrivelsen – af produktionsforholdene (nogle steder detaljeret, andre steder tegnet med brede strøg), af håndteringen af det producerede og af de bevidsthedsmæssige ændringer; som regel ses på forholdene omkring periodens begyndelse og slutning, og så et eller andet sted der imellem, oftest ca. 1920 eller ca. 1940, altså en trepunktsbeskrivelse, som udviklingen så vurderes ud fra.

Forklaringerne gøres derimod mindre ud af, og det føles som en mangel. Søren Mørchs mange steder gentagne hovedforklaring både på levevilkårenes forbedring og den fredelige måde, det har kunnet ske på, er den store vækst i den materielle produktion, kombineret med tilfældighedernes spil. Der er altså ingen – organisationer, de apolitiske embedsmænd eller andre aktører – der har kunnet styre samfundets udvikling, og der er derfor heller ingen, der har ansvaret – eller æren – for de mange fremskridt i forhold til tidligere, som vi efter Søren Mørchs opfattelse nu kan glæde os over.

Hans afvisning af diverse énfaktorforklaringer er naturligvis rimelig nok, selv om hans behandling af for eksempel fagbevægelsen og dens rolle nok vil overraske en og anden. Men det komplicerede og vanskelige samspil mellem mange forskellige delforklaringer på den stedfundne udvikling har Søren Mørch ingen interesse i at følge eller forsøge at afdække, og derfor får det stort set lov at ligge. Det betyder, at hans forsøg på forklaring hverken på det ene eller det andet niveau virker overbevisende.

Hvis man er opmærksom på disse forhold, hvis man ikke lader sig påvirke af det stedvist noget kunstlede sprog, og hvis man har sine historiske kundskaber præsent, kan man have stor fornøjelse af at læse Søren Mørchs danmarkshistorie. At man helst skal have forkundskaberne i orden, skyldes naturligvis dels, at det er en forudsætning for at kunne forholde sig tilstrækkeligt kritisk til forfatterens udlægninger, dels at man ellers ikke kan inddrage de forhold, han har valgt at springe over. Jeg har blandt andet hæftet mig ved, at afsnittene om valg og vælgere m.m. (pp. 137-42) har en del konkrete fejl og diskutabile tolkninger – også selv om det billede, der som helhed tegnes på disse sider, givetvis er rigtigt. Den slags problemer betyder imidlertid, at bogen er vanskelig at bruge som håndbog (hvad det dårlige register og de mange uigennemsigtige overskrifter også bidrager til), men det er – som det vil være fremgået her – åbenbart heller ikke sigtet med den.

Sigtet har derimod været at give Søren Mørchs subjektive sammenfattende tolkning (syntese, om man vil) af den historiske udvikling og de faktorer, der har været bestemmende for denne udvikling, i en periode af helt afgørende betydning for udformningen af det samfund, vi nu lever i. Hvis man indser det, bliver mange ting ved bogen mere forståelige og mere acceptable, herunder dens essayistiske

karakter, de substantielle og sproglige småprovokationer og – måske – også den glade fremskridtstro, der gennemgående præger værket.

Jørgen Elklit

Robert Petersen, *Fra neutralitet til engagement. Socialdemokratiet og forsvaret gennem 110 år*. København: Chr. Erichsen, 1982. 293 s., 182,00 kr.

Danske politikere er ikke meget skrivende. Der er få, der skriver (gode) memoier, der er endnu færre, der som Gert Petersen¹ udgiver dybtgravende policy-analyse, og det er næsten uhørt, at en aktiv politiker har tid og energi til at forfatte en bog på grundlag af selvstændige studier. Når Robert Petersen har kunnet gennemføre sit projekt, der i følge forordet har taget fire års fritid, er en del af forklaringen jo nok også den, at han – som han selv udtrykker det – er politiker i andet geled, og derfor har haft bedre tid til at grave sig ned i sit emne, end en politiker i første række ville have haft. Og lad det være sagt straks: tiden er udnyttet godt, og der er kommet et meget interessant resultat ud af arbejdet.

Bogens udgivelse faldt sammen med den radikaliserings af socialdemokratiets sikkerhedspolitik, der skete i efteråret 1982, og med Robert Petersens offentlige afstandtagen herfra. Han har fulgt denne op af en personlig kritik af Anker Jørgensen (en adfærd, som ellers nærmest er tabu i partiet og især på den højrefløj, som Robert Petersen selv tilhører), og i konsekvens af sin holdning udtrådt af folketingets forsvarsudvalg. Det er derfor ikke underligt, at pressen især har hæftet sig ved bogens sidste få sider under overskriften »Ti år med Anker« og dens slutreplik: »Min største bekymring for den fremtidige udenrigspolitik gælder mit eget parti: Socialdemokratiet. Der er ringe forståelse for de mellemfolkelige spilleregler, og det er ønsketænkning og ikke realisme, der præger de interne debatter. Derfor kan udenrigspolitikken let blive partiets akilleshæl fremover«.

Dette er egentlig synd, for bogens intentioner og tyndgepunkt ligger helt andre steder, primært i analysen af socialdemokratiets sikkerhedspolitik under Stauning, sekundært i analysen af Hedtofts politik omkring det nordiske forsvarsforbund og Atlantpagten 1948-49. Afsnittene om partiets politik efter 1949 er relativt summariske, altid partiloyale, men ikke uden interessante teser, som for eksempel at der var mere end nuanceforskelle mellem Hedtofts og H. C. Hansens syn på det danske engagement i NATO, eller at Krag i sine sidste år vurderede NATO-samarbejdet med stigende skepsis og næppe var særlig fremmed for et militærpolitisk samarbejde inden for EF's rammer. Man kan måske håbe, at Robert Petersen nu vil have den fornødne motivation til at gå lige så dybt ned i de sidste 30 års socialdemokratisk politik, som han i bogen gør vedrørende Stauning-perioden.

Bogens kildegrundlag er først og fremmest partimateriale: kongresprotokoller, folketingsgruppens protokoller og partilitteraturen i bredeste forstand. Kongresmaterialet er udnyttet flittigt og med godt udbytte, særlig vedrørende perioden før første verdenskrig, hvor det bruges til at give en kort, men oversigtlig skitse af hovedlinierne i partiets politik fra 1876 og fremefter. Gruppeprotokollerne er nok